

Araştırma Makalesi

Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinde yapılan etnomüzikolojik çalışmalarının sistematik incelemesi

Günay Mammadova¹

Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Nahçıvan, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 11 Temmuz 2024
Kabul: 27 Eylül 2024
Online Yayın: 30 Eylül 2024

Anahtar Kelimeler

Derleme
Etnomüzikoloji
Halk müziği
Nahçıvan
Sistematik inceleme

Öz

Bu çalışmanın amacı Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinin etnomüzikolojik çalışmalarına dair sistematik bir inceleme yapmak, bu alandaki önemli araştırmaları ortaya koymak, araştırmacıları bu kaynaklarla tanıştırmak ve kaynakların doğru kullanımına yönelik rehberlik sağlamaktır. Çalışmada kuramsal çerçeveyi oluşturma adına literatür taraması yapılmış, Nahçıvan yöresi müzik folkloru derleme çalışmalarına dair bilgiler araştırılmış, doküman inceleme tekniğine uygun olarak gerçekleştirilmiş, araştırmaya dahil edilen bölgede belirli bir dönemde araştırmacılar tarafından üretilen yayınların çoğunluğu göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın ana problemi Nahçıvan'ın müzik kültürünün ana unsurlarını belirlemek, önemli araştırmaları ve eserleri listelemek ve değerlendirmektir. Nahçıvan yöresinde yapılan müzik folkloru çalışmaları ne zaman kimler tarafından yapılmıştır? İlginç olan şu ki, Nahçıvan bölgesi Azerbaycanın diğer bölgelerine göre biraz uzakta olduğu ve gidiş-dönüş problemleri yaşandığı için o zaman Nahçıvana az sayıda derleme ekipleri gitmiştir. Azerbaycan bilim insanları Bayram Hüseyinli, Ahmet İsazade, Aqide Alekberova, Rauf Behmenli, Günay Memmedova ve başkaları bu alanda mühim araştırmalar yapmışlar. Diğer bilim insanları Amil Askerov, Bebövşe Rzayeva gibi araştırmacılar da Nahçıvan müzik kültürüne dair bazı araştırmalar yapmış ve folklor müziği alanına katkıda bulunmuşlar. Bu araştırmalar, bölgenin müzikal mirasını ve folklorunu anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın sonucunda makaleye dahil edilen her bir eserin özeti, yazarı, yayın yılı ve katkıları, çalışmaların araştırma metodolojileri ve bulguları, araştırma temaları, amaçları ve elde edilen sonuçlar, eserlerin bilimsel katkıları ve sınırlamaları ortaya çıkarılmıştır. Etnomüzikolojik araştırmaların nasıl ilerletilebileceğine dair önerebiliriz ki, gelecekte diğer bölgelerin etnomüzikolojik çalışmalarının sistematik bir şekilde yapılması uygundur. Bu hem kültürel mirası koruma hem de kültürel çeşitliliği anlama açısından büyük önem taşır. Bu tür çalışmalar, yerel müzik kültürlerinin ve geleneklerinin derinlemesine anlaşılmasına ve bu bilgilerin geniş bir kitleye ulaşmasına katkıda bulunur.

2822-3195 / © 2024 TM
Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Mammadova, G. (2024). Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinde yapılan etnomüzikolojik çalışmalarının sistematik incelemesi. *Türk Müziği*, 4(3), 273-280. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13883961>

Giriş

Nahçıvan bölgesi ve yöresi ile ilgili folklorik araştırmaların son zamanlarda arttığı görülmektedir. Bu araştırmaların hangi yöne doğru evrildiğinin, nelerin araştırıldığını ya da araştırılmadığının bilinmesi oldukça önemlidir. Nahçıvan bölgesi, kültürel izolasyon kavramı (Berry, 1997) içerisinde biricik bir araştırma sahası ve alanıdır. Nahçıvan halkı, Azerbaycan ve Türkiye'den coğrafi olarak ayrılmış olsa da sanki bir fanus gibi Türk ve Azerbaycan müziğinin özellikleri

¹ Doç.Dr., Müzikolog, Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Nahçıvan, Azerbaycan. Email: gunaymammadova6565@gmail.com gunaymemmedova@ndu.edu.az
ORCID: 0000-0002-6072-7135

korunmuştur. Bunları geleneklerde ve makam yapılarında görmek mümkündür. Nahçıvan, izole de kalsa bu müzik kültürel kodları korumuş ve nesillere aktarmıştır. Bunu Diaspora Teorisi kapsamında, izole ve göç eden toplumların kültürel kodların koruması ve aktarması olarak açıkladığı görülmektedir (Berry, 1997; Brown, 2009). Dünyada buna benzer örnekler yer almaktadır. Bunlar; Katalan müziği (İspanya), Gagavuz müziği (Moldova), Brezilya-Portekiz Fado müziği. Nahçıvan bölgesindeki etnomüzikoloji araştırmalarının bu bağlamda oldukça değerli araştırmalar olduğu söylenebilir.

Halk yaratıcılığı örneklerinin sözlü olarak dilden dile, nesilden nesile aktarıldığı bilinmektedir. İşte bu nedenle bazı folklor örnekleri zamanla unutulmuş, bazıları ise değişikliğe uğramıştır. Halk, manevi zenginliğine kendi katkılarını yapmış ya da onu kısaltmıştır. Bu konuda Efendiyev (1981:9); Azerbaycan sözlü edebiyatında yazarın kimliği oluşum sürecinde kaybolur ve topluluğun her üyesi esere ekleme yapabilir, bu da eserin zamanla biçim, içerik ve fikir açısından değişmesine neden olacağına dikkat çekmektedir. Folklorun eğitici ve estetik önemi büyüktür, bu nedenle gelecek neslin eğitiminde önemli bir rol oynar. Müzik folkloru ile ilgilenen alan etnomüzik bilimi olarak adlandırılır ve müzik etnografyasını da kapsar. Nahçıvan'ın zengin halk kültürü, özellikle müzik ve sözlü edebiyat alanındaki folklor örnekleri ile dikkat çeker, bu da bölgenin etnomüzik bilimi açısından büyük bir öneme sahip olduğunu gösterir (Alekbérova, 1994). Halk müziğinin incelenmesi özel araştırma yöntemleri ve malzeme kullanımı alışkanlıkları gerektirir. Folklor örneklerinin toplanması, genellikle halk arasında düzenlenen ekspedisyonlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Halk müziği örnekleri nota alındıktan sonra, malzemenin işlenmesi, sistemleştirilmesi, arşivlenmesi ve kategorilere ayrılması süreci başlar. Fiksasyon, sistemleştirme ve halk müziği araştırmaları arasında müzikal-etnografik yayınlar, not antolojileri, bölgesel, tür veya tematik derlemeler ve ses kayıtları koordine edici bir rol üstlenir.

Nahçıvan bölgesinde olduğu gibi belli bölgelerin araştırılmasına ilgi duyan etnomüzikologların belli hususiyetlerinin olması gerekmektedir. Buna göre etnomüzikolog, öncelikle ekspedisyonu çıkmadan önce gideceği yer hakkında yeterli tarihsel ve kültürel bilgilere sahip olmalı, araştıracağı konularla ilgili yazılmış tüm kaynakları okumalı, konuya ait mevcut video materyalleri ve ses kayıtlarını incelemelidir. Ayrıca, bölgede daha önce ekspedisyonu katılan araştırmacılarla iletişim kurması da önemlidir. Bu alanda çalışmaya hevesli olmalı, halk yaratıcılığını sevmeli ve araştırma yaptığı bölgede bizzat bulunmalıdır. Bilgileri toplarken kaynak kişilere sabırlı bir şekilde yaklaşabilme yeteneği de gereklidir. Zira bazen her ekspedisyon bilgi elde etme açısından faydalı olmayabilir ve uzun bir arayışın sonunda çok az malzeme elde etme ihtimali de vardır. Bu nedenle, bu iş büyük bir motivasyon ve sabır gerektirir. Ayrıca, araştırmacının yüksek bir müzik algısı ve dinleme yeteneğine sahip olması, duyduğu melodileri doğru notaya alabilmesi de önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinin etnomüzikolojik çalışmalarına dair sistematik bir inceleme yapmaktır. Yapılan araştırmaları içerikleri, yöntemleri itibarıyla incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada kuramsal çerçeveyi oluşturma adına literatür taraması yapılmış, Nahçıvan yöresi müzik folkloru derleme çalışmalarına dair bilgiler araştırılmış, doküman incelemesi tekniğine uygun olarak gerçekleştirilmiş, araştırmaya dahil edilen bölgede belirli bir dönemde araştırmacılar tarafından üretilen yayınların mühim kısmı göz önünde bulundurulmuştur.

Bulgular

Azerbaycan'da müzik folkloru derlemeleri

"Azerbaycan'da halk melodilerinin ilk nota fiksasyonu 19. yüzyılda başlamaktadır. Bu müzik hakkında yeni bilimsel eserler de o dönemden yazılıyor. Özellikle Azerbaycan halk müziğinin nota yazısı örneklerine "Asya Müzik Dergisi"nde, "Fars Halk Şiirleri Örnekleri" kitabında, "Kafkas" gazetesinde, "İllüstrasyon" dergisinde ve "Kafkas Halklarını ve Bölgesini Tasvir Eden Malzemeler" mecmualarda rastlamaktayız." (Eldarova, 1981: 12)

Hüseyn Bey Zerdabi'nin yayımladığı 18 şarkıdan oluşan "Türk Ezgileri" (Bakü, 1901), Üzeyir Hacıbeyli ve Müslüm Maqomayev'in yayımladığı "Azerbaycan Türk El Ezgileri" (Bakü, 1927) derlemesi de o dönemde Azerbaycan halk

müziğine yapılan en büyük katkılardan biriydi. Ancak halk müziğinin derlenmesi meselesinin sistematik bir hale getirilmesi gerekiyordu. 1932 yılında bu alanda atılan en büyük adım, büyük bestekar Üzeyir Hacıbeyli'nin öncülüğünde Azerbaycan Devlet Konservatuarı bünyesinde bir Bilimsel Araştırma Müzik Kabini'nin kurulması oldu. Bu kabinin faaliyetinin temel amaçlarından biri, Azerbaycan müzik mirasının çeşitli yönlerini – halk şarkılarını, dansları, müzik aletlerini ve geleneksel icra yöntemlerini öğrenmek ve belgelemektir. Müzik kabine ünlü vokal sanatçısı, halk müziğinin uzmanı Bülbül liderlik etmekteydi. Azerbaycan müziği kültürünün en önemli bestekar ve müzikologları – Asaf Zeynalli, Gara Garayev, Fikret Amirov, Tofiq Guliyev, Said Rüstemov, Memmedsaleh İsmayilov ve diğerleri halk müziğinin derlenmesi ve nota yazılması işine dâhil olmuşlardı. Sık sık Azerbaycan'ın bölgelerine ekspedisyonlar düzenleniyor, birçok müzik folkloru örneği elde edilerek notaya alınıyor, ardı ardına halk müziği derlemeleri yayımlanıyordu. Bu çalışmaların sonucunda Azerbaycan'ın müzik kültürü hakkında kapsamlı ve sistematik bilgiler elde edilmiş ve bu alandaki araştırmalar daha da ilerletilmiştir.

Müzikolog araştırmacı Rauf Behmenli “Azerbaycan Halk Danslarının Ritmik Özellikleri” adlı tezi 3. bölümünün 2. paragrafında (Behmenli, 2018: 90) bilimsel araştırma müzik kabine faaliyetleri hakkında bilgi vererek yazıyor ki, 1932 yılında Bülbül'ün liderliğinde faaliyet göstermeye başlayan müzik kabini 1944 yılına kadar düzenli olarak çalışmış, daha sonra kapanmıştır. Sonrasında Azerbaycan Devlet Konservatuarı'nın (şimdiki Bakı Müzik Akademisi) Azerbaycan halk müziğinin tarihi ve teorisi bölümünün bünyesinde “Halk Müzik Kabini” olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu dönemde kabine Bayram Hüseyinli, daha sonra Ahmed İsa-zade gibi önemli şahsiyetler liderlik etmiştir.

Nahçıvan'da müzik folkloru ekspedisyonları

İlginçtir ki, Nahçıvan bölgesi, Azerbaycan'ın diğer bölgelerine göre her zaman biraz daha uzak olduğu ve ulaşım sorunları yaşandığı için o dönemde Nahçıvan'a az sayıda ekspedisyon düzenlenmiştir. Şöyle ki, bilimsel araştırma müzik kabine 1932 yılında faaliyete geçmesine rağmen, Nahçıvan bölgesinde yalnızca 1960'lı yıllardan itibaren müzik folkloru örneklerinin derlenmesine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Azerbaycan'ın önde gelen müzikologu Bayram Hüseyinli, müzik folklorunun toplanması ve nota alınması konularında gayretle çalışan uzmanlardandır. “Azerbaycan'da etnomüzikolojinin birçok konu ve sorunu ilk kez B. Hüseyinli tarafından bilime kazandırılmıştır. Örneğin, Azerbaycan çocuk müzik folklorunun toplanması ve araştırılması, Halay ve Yallıların derlenmesi, tasnifi ve analizi, enstrümantal dans müziğinin bilimsel araştırmalara dâhil edilmesi, etnoorganoloji, çağdaş halk müziği yaratıcılığının bilimsel bir mesele olarak gündeme getirilmesi, folklor yaratımının etnografyası ve sosyolojisi, halk icracılığının araştırılması gibi köklü bilimsel meseleler, ilk olarak B. Hüseyinli'nin adıyla anılmaktadır.” (Abdulleliyev, 2003: 54-57)

1960'lı yılların başlarında B. Hüseyinli, Nahçıvan'da ilk ekspedisyonu gerçekleştirmiş ve Şerur bölgesinden topladığı 25 yallı dans örneğini notaya almıştır. Ekspedisyonlardan derlediği yallıları 1965 yılında “Azerbaycan Halk Reks Melodileri” (Cilt I) kitabında yayınlamıştır. Yallıların sınıflandırmasını yaparken araştırmacı, yallılarda ritmik gürültü eşliğinin önemini ilk kez ortaya koymuştur. O, şunları belirtmiştir: “Yallı esnasında dansçıların çırpma sesinden, yanındaki dans arkadaşıyla el ele vurmasından, kendi bacaklarına vurmasından, ayak vurmasından, çırtma sesinden elde edilen ritmik sesler, yallıda kullanılan aletlerin vuruşlarından elde edilen ritmik sesler ve ayrıca izleyicilerin el çırpması, çırtma sesi çıkarma seslerinden elde edilen ritmik sesler dâhildir.” (Hüseyinli, 1965: 9)

Azerbaycan'da doktora tezi savunan ilk müzikolog olan Ahmed İsa-zade, 20. yüzyılın 60'lı yıllarında halk müziğinin toplanması ile yakından ilgilenen araştırmacılardan biriydi. O, 60'ların ikinci yarısında Azerbaycan'ın birçok bölgesine, özellikle de Nahçıvan'a ekspedisyonlar düzenleyerek yüzlerce folklor örneği derlemiştir. “1960-1980 yıllarında sistemli bir şekilde yürütülen folklor ekspedisyonlarının sonuçlarıyla basında bilimsel bilgi niteliğinde makaleler yayımlamış, orijinal materyallerle okuyucuları tanıştırmış, yetenekli ve profesyonel halk müzisyenleri hakkında bilimsel-popüler makalelerle onları kamuoyuna tanıtmıştır. Toplanan değerli materyaller temelinde, uluslararası düzeyde bilimsel etkinliklerde sunumlar yapmış, bilimsel yayınlarda ilginç makaleler yayımlamıştır. Bu bilim insanının faaliyetleri sonucunda enstitüde bir folklor arşivi oluşmuş, o ekspedisyonlardan elde edilen halk müziği örnekleri temelinde A. İsa-zade, besteci-müzikolog N. Memmedov ile birlikte iki bölümden oluşan “Azerbaycan Halk Şarkıları ve Oyun Havaları” adlı folklor derlemesini hazırlamış ve bu derlemeler yayımlanmıştır (1975, 1984).” (Abdulleliyev, 2003: 119-120)

Azerbaycan sanatçısı ve baletmeisteri, sanat bilimleri adayı, Azerbaycan'ın emekli kültür çalışanı Kamal Hasanov da Nahçıvan bölgesindeki ekspedisyonlarda aktif olarak yer alan araştırmacılarıdır. 1974 yılında “Azerbaycan Halk Dansları” adlı tezi savunarak sanat bilimleri adayı unvanını almıştır. Kamal Hasanov, 1983 yılında yayımlanan “Eski Azerbaycan Halk Dansları” adlı kitabında dansların ortaya çıkış ve gelişim tarihinden, icra tarzlarından ve ayrıca dans isimlerinin oluşumu konusunda bahsetmiştir. Bu kitaba Nahçıvan bölgesinden toplanan müzik folkloru örnekleri de dâhil edilmiştir.

Nahçıvan'ın ilk kadın müzikologu olan Aqida Alekberova'nın 1994 yılında sunduğu tezi, Nahçıvan yallıları hakkında yazılmış bir bilimsel araştırmadır. Onun tezi “Nahçıvan Bölgesinin Horovod Dansları - Yallılar” (Tez işi Rusça yazılmıştır: “Хороводные танцы яллы Нахичеванской зоны”) adını taşımaktadır. Bu çalışmada, yallıların müzik dilinin yapısı, üslup özellikleri ve yallı metinlerinin karakteristik nitelikleri analiz edilmiştir. Ayrıca, burada yallının müzik yapısının genel bir modelini oluşturarak bu dans türünün tipolojik yönlerini, üslup normlarını ve diyalekt özelliklerini ortaya çıkarmayı başarmıştır. Araştırmalar sırasında Aqida Alekberova, yallıları erkek, kadın ve dil yallıları olarak sınıflandırmış ve ilk kez “dil yallıları” terimini kullanmıştır. Aqida Alekberova kendi tezinde ünlü Nahçıvan yallılarından “Köçeri”nin 10 ve “Tanzara”nın ise 11 çeşidini ortaya koymuştur.

Azerbaycan müzik folklorunun araştırılması alanında önemli çalışmalar yapan önde gelen müzikologlardan biri de Rauf Behmenli'dir. Uzun yıllardır Azerbaycan'ın birçok bölgesinde folklor ekspedisyonlarına katılan Rauf Behmenli, Nahçıvan bölgesinin müzik folkloru örneklerinin, özellikle halk dansları ve yallıların derlenerek notaya alınması konusunda yoğun bir çaba göstermiştir. 2003 yılında Nahçıvan'da uzun süreli araştırmalar yapan akademisyen, topladığı dans-yallı örneklerini 2018 yılında yayımlanan “Azerbaycan Yallıları” adlı kitabına dâhil etmiştir. Rauf Behmenli ayrıca Nahçıvan bölgesine ait “Elince Galası” ve “Naxçıvan Cengisi” yallılarını derleyerek notaya almış ve 2021 yılında “Cengi Reksleri” (Behmenli, 2021) adlı kitabına eklemiştir.

Aynure Guliyeva, 2011 yılında “Türk Dünyasında Nahçıvan Müzik Kültürü” adlı sanat bilimleri üzerine yazdığı doktora tezi ile (Quliyeva, 2011) yeni müzik folkloru örnekleri notaya alması da, diğer uzmanların derlediği yallı örneklerini teorik analizine dâhil ederek, yallıların Türk müzik kültüründeki rolünü belirlemeye çalışmıştır. A. Quliyeva, 2017 yılında tezi temelinde “Nahçıvan Yallıları ve Türk Müzik Kültürü” adlı monografisini yayımlamıştır.

Nahçıvan müzik folklorunun toplanması çalışmalarında müzikolog Günay Mammadova, Azerbaycan müzik folkloru bağlamında Nahçıvan müzik folklorunu önceki araştırmacılarıdan farklı bir perspektiften ele alarak bir doktora tezi oluşturmuştur. Bu tezde, mevsim ve günlük yaşam törenlerinde müziğin rolü ve önemi belirlenmiş, ayrıca Nahçıvan Aşık yaratıcıları ve Nahçıvan folklorunun simgesi haline gelen Yallılar hakkında da bilgiler yer almıştır. Araştırma sırasında mevsim ve günlük yaşam törenlerinde kullanılan müzik folkloru örneklerini ilk kez notaya alan Günay Mammadova, bu tezde “Çömçehatun”, “Kosa Kosa”, “Godu-godu”, “Üzerliksalma”, “Hırman nağmesi”, “Yağ yağışım”, “Duvaqqapma” gibi türküleri ilk kez derleyerek notaya almıştır. Ayrıca tezin materyali temelinde yayımlanan “Nahçıvan Müzik Folkloru” adlı monografi, Nahçıvan bölgesinin müzik folkloruna adanmış ilk bilimsel eserdir. G. Mammadova, çeşitli bilimsel dergilerde bölgenin aşık müziği, mevsim ve günlük yaşam törenleri, özellikle düğün ve cenaze töreni gelenekleri, burada kullanılan müzikler hakkında yazdığı makalelerle okuyuculara bilgi sunmuştur.

Önde gelen tarzan Ekrem Memmedli ve oğlu Kenan Memmedli'nin birlikte hazırladığı “Nahçıvan – Şerur El Yallıları” (2015) adlı kitaba 92 yallı örneği dâhil edilmiştir. Bu kitapta, yallıların icra özellikleri, nota yazıları, onları eşlik eden müzisyen grupları ve ayrıca ana çalgı aletleri hakkında bilgiler verilmektedir. Kitaba dâhil edilen yallıların çoğu Nahçıvan'ın Şerur bölgesine ait olsa da, buraya Şahbuz ilçesinden toplanmış yallıların nota materyalleri de eklenmiştir. Yukarıda adı geçen araştırmacıların yanı sıra ayrı ayrı bilim insanlarının bilimsel eserleri arasında Nahçıvan müzik folkloruna dair çalışmalara da rastlıyoruz. Örneğin, doçent Amil Askerov ve doçent Benövşe Rzayeva, kendi araştırmalarında zaman zaman Nahçıvan bölgesinin müzik folklorundan bahseden makaleler kaleme almışlardır. Bu makalelerde yeni derlenen müzik folkloru örneklerine rastlanmasa da, Nahçıvan'ın folklor müziğinin araştırılması konusunda bilgi edinmeye olanak tanımaktadır.

Bildiğimiz gibi, folklor örneklerinin sözlü olarak nesilden nesile aktarılması sonucunda folklorda çeşitlilik meselesi de ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan, her araştırmacının sunduğu folklor örneklerinin bazen birden fazla varyantına rastlamak mümkündür.

Tablo 1. Nahçıvan bölgesine yönelik yapılan etnomüzikolojik araştırmaların² sistematik incelenmesi

No	Araştırmacı(lar)	Tarih	Konu	Yöntem	Yayın türü
1	Bayram Hüseyinli	1965	Azerbaycan Halk Dansları	Saha Araştırması	Kitap
2	Kamal Hasanov	1974	Azerbaycan Halk Dansları	Saha Araştırması, Doküman İncelemesi	Tez
3	Ahmet İsazade, Neriman Memmedov	1975	Azerbaycan Halk Şarkıları ve Oyun Havaları	Saha Araştırması	Kitap
4	Agide Alekberova	1994	Nahçıvan Yallıları	Saha Araştırması, Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Tez
5	Aynure Guliyeva	2011	Nahçıvan ve Türk müziğinde Yallılar	Doküman İncelemesi Karşılaştırmalı Analiz Müzikal Analiz	Tez
6	Günay Mammadova	2012	Nahçıvan müzik folkloru	Saha Araştırması Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Tez
7	Ekrem Memmedli, Kenan Memmedli	2015	Nahçıvan-Şerur el yallıları	Saha Araştırması	Kitap
8	Rauf Behmenli	2018	Azerbaycan Halk Dansları	Saha Araştırması, Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Tez
9	Agide Alekberova	1995	Yallıların müziği	Saha Araştırması, Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Makale
10	Agide Alekberova	1999	Yalı sanatı ve Gemigaya resimleri	Doküman İncelemesi Karşılaştırmalı Analiz	Makale
11	Günay Mammadova	2008	Apardı seller Saranı türküsü	Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Makale
12	Aynure Guliyeva	2008	Nahçıvan müziği	Doküman İncelemesi	Makale
13	Günay Mammadova	2010	Nahçıvan mevsim nağmeleri	Saha Araştırması, Müzikal Analiz	Makale
14	Günay Mammadova	2010	Nahçıvan Aşık sanatı	Doküman İncelemesi	Makale
15	Günay Mammadova	2011	Nahçıvanın mevsim merasimleri	Saha Araştırması, Müzikal Analiz	Makale
16	Günay Mammadova	2011	Nahçıvan müzik folkloru	Doküman İncelemesi	Makale
17	Günay Mammadova	2011	Nahçıvan müziği form analizi	Saha Araştırması, Müzikal Analiz	Makale
18	Amil Askerov	2015	Hakışda türü	Doküman İncelemesi	Makale
19	Günay Mammadova	2017	Mevsim ve merasim nağmeleri	Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Makale
20	Benovşe Rzayeva	2018	Nahçıvan folklor ananeleri	Doküman İncelemesi	Makale
21	Günay Mammadova	2022	Nahçıvan düğün müziği	Saha Araştırması, Müzikal Analiz	Makale
22	Günay Mammadova	2022	Nakhchivan ve İğdır-Kars yöresi matem gelenekleri	Saha Araştırması, Müzikal Analiz Karşılaştırmalı Analiz	Makale
23	Günay Mammadova	2023	Nahçıvanda bir bölümlü yallılar	Doküman İncelemesi Müzikal Analiz	Makale

Saha Araştırması: Kaynak kişi(ler)den görüşme ile veri toplanarak yapılan nota ve söz yazımı çalışmaları **Doküman İncelemesi:** Tarihi kaynaklar ve diğer belgelerin incelenmesine yönelik araştırmalar. **Karşılaştırmalı Analiz:** Müzik eserlerinin farklı bölge ya da disiplinlerle karşılaştırma çalışmaları **Müzikal Analiz:** Müzik eserinin form, ritmik, melodik, makam yapılarının analiz edilmesidir.

Aşağıda belirttiğimiz kitaplar da bu konuyla ilgili yayınlanan önemli kaynaklardır.

² Tabloda gösterilen araştırmalar, Nahçıvan yöresi saha çalışmaları sırasında yapılan derlemeler gibi yöntemlerle veri toplamaya dayanan araştırmalardır.

- Hasanov, K. (1983). Kadim Azərbaycan halk reksleri. Bakü: Işıq Yayınları.
- Alekberova, A. (2001). Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti müzik kültürünün gelişim aşamaları. Nahçıvan: Ecemi Yayınları.
- Mammadova, G. (2012). Nahçıvan musiki folkloru. Nahçıvan musiki folkloru. Bakü: ADPU-nin Yayınları.
- Guliyeva, A. (2017). Nahçıvan Yallıları ve Türk musiki medeniyeti. Nahçıvan: Geyret Yayınları
- Behmenli, R. (2018). Azərbaycan yallıları (Ders kitabı). Bakü: Mütercim Yayınları.
- Behmenli, R. (2021). Azərbaycan cengi reksleri. Bakü: Şerq-Qerb Yayınları.

Tablo 1’de görüldüğü üzere Nahçıvan yöresi ile ilgili 23 araştırma, araştırmacı, yayın tarihi, araştırma konusu, araştırma yöntem türü, araştırma türüne göre analiz edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Folklor, onu yaratan halkın estetik düşüncesini, tarihi geçmişini, soy kökünü, gelenek ve göreneklerini yansıtan değerli bir hazine niteliğindedir. Halkın manevi hayatında meydana gelen önemli ve unutulmaz olaylar ile çoğu zaman önemsiz gibi görünen sıradan olaylar, folklorlarda öyle bir zarafetle sunulur ki, yüzyıllar geçtikten sonra bile bu tür gerçeklerin folklor anlatıcıları tarafından müzikal ve şiirsel bir şekilde sunulmasına hayret etmemek mümkün değildir. Bu nedenle, her halkın soy kökünü, etnogenezi, etnopsikolojisini, gelenek ve göreneklerini öğrenmek için öncelikle onun söz sanatının sırlarına vakıf olmak gerekir (Hürremkızı, 2002: 3).

Bu düşüncüyü devam ettirerek belirtmek isteriz ki, halkın en eski tarihine, söz sanatının henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde müzik folkloru örnekleri, o halkların, kabilelerin ve kabile birleşimlerinin yaşamında, onların günlük hayatında özel bir rol oynamaktadır. Gerçekten de müzik sanatı, insan hayatında, günlük yaşamında çok önemli bir yer tutmakta ve onun yaşam tarzını aydınlatan ve somut bir şekilde yansıtan soyut, manevi bir varlıktır. Bu bağlamda, insan faaliyetinin öyle bir alanı yoktur ki, müzik orada geniş bir uygulama bulmamış olsun. Bu açıdan, bilim insanlarının yürüttüğü araştırmaların önemi son derece büyüktür.

Araştırma sırasında görüyoruz ki, 19. yüzyılın sonunda Azerbaycan’da müzik folkloru araştırmaları sonucunda elde edilen örneklerin basımına çeşitli gazete ve dergilerde rastlanmakla birlikte, bu çalışmalar sistemli bir şekilde yürütülmemiştir. Azerbaycan’da ardışık olarak müzik folkloru ekspedisyonları genellikle 20. yüzyılın 30’lu yıllarında, daha doğrusu 1932 yılında Bilimsel Araştırma Müzik Kabini’nin kurulmasından sonra gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan’ın neredeyse tüm bölgelerine ekspedisyonlar düzenlenmesine rağmen, Nahçıvan bölgesi “ham toprak” olarak kalmış ve bu bölgeye yönelik ekspedisyonlar ancak 20. yüzyılın 60’lı yıllarından itibaren düzenlenmeye başlanmıştır. Özellikle Nahçıvan’ın müzik sembolü sayılan Yallılar hakkında birçok araştırma çalışması, tez, bilimsel makale ve nota dergisi hazırlanmış, Azerbaycan müzik biliminde kendi imzası olan akademisyenler, önde gelen bilim insanları - B. Hüseyinli, A. İsayade, N. Mammadov, K. Hasanov, A. Alekberova, R. Behmenli, E. MEmmedli bu konuda değerli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Nahçıvan bölgesinin mevsim ve günlük yaşam törenlerinde müziğin rolü ve önemi ise G. Mammadova’nın “Nahçıvan Bölgesinin Müzik Folklorunun Tür Özellikleri” adlı teziyle gün yüzüne çıkmıştır.

Bölgenin müzik folklorunun araştırılması elbette ki devam etmektedir. Müzikolog, akademisyen G. Mammadova Nahçıvan bölgesinin müzik folkloru ile Iğdır ve Kars’ın müzik folkloru örneklerinin, gelenek ve göreneklerinin karşılaştırmalı analizini yapmaktadır. Bunun sonucunda araştırmacı, elde edilen yeni materyalleri düzenli olarak bilimsel dergilerde yayımlamaktadır.

Öneriler

Gelecekte diğer bölgelerin müzik folkloru derleme çalışmalarının sistematik incelenmesi yapılabilir. Bu hem kültürel mirası koruma hem de kültürel çeşitliliği anlama açısından büyük önem taşır. Bu tür çalışmalar, yerel müzik kültürlerinin ve geleneklerinin derinlemesine anlaşılmasına ve bu bilgilerin geniş bir kitleye ulaşmasına katkıda bulunur. Bu araştırmalar alandaki boşlukları doldurabilir ve potansiyel araştırma konuları ortaya çıkabilir.

Yazar Özgeçmişi

Doç. Dr. **Günay Mammadova** 1999 yılında Nahçıvan Müzik Koleji'nin "Müzik teorisi" bölümü, 2003 yılında Nahçıvan Devlet Üniversitesi'nin "Müzikoloji" bölümü ve 2005 yılında Azerbaycan Milli Konservatuvarı'nın "Müzikoloji" bölümünden yüksek lisans derecesi ile mezun oldu. 2007 yılından itibaren Azerbaycan Besteciler Birliği üyesidir. Şarkıları Nahçıvan Besteciler Birliğinin konserlerinde çalındı. 2013 yılında sanat çalışmaları alanında doktora derecesini, 2015 yılında doçent unvanını aldı. 2016-2020 yıllarında Nahçıvan Devlet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı. Halen Nahçıvan Devlet Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve "Azerbaycan'ın Nahçıvan ve Türkiye'nin Iğdır-Kars yörelerinin tören müziği" başlıklı ikinci doktora tezi üzerinde çalışmaktadır. Azerbaycan müziğinin çeşitli alanlarının çağdaş sorunlarına adanmış konularda bilimsel dergilerde bilimsel makaleler yayınlamakta, televizyon ve radyoda sık sık konuşmalar yapmaktadır. Azerbaycan ve yurtdışında düzenlenen Uluslararası bilimsel konferans, sempozyum ve kongrelere, festivallere düzenli olarak katılmaktadır. Uluslararası kongrelerin moderatörlüğünü ve Uluslararası indeksli dergilerde hakemlik yapmakta, aynı zamanda müzik alanında çeşitli ders kitaplarının ve notaların editörlüğünü ve incelemesini yapmaktadır. 5 kitabı, 60'tan fazla bilimsel ve gazetecilik makalesi bulunmaktadır. **Kurum:** Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Nahçıvan, Azerbaycan. **Email:** gunaymemmedova@ndu.edu.az gunaymammadova6565@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6072-7135

Kaynaklar

- Abdulleliyev, A. (2003). Bayram Hüseyinli – alim, pedagog, bestekar. *Musiki Dünyası*, (1-2), 54-57.
- Abdulleliyev, A. (2003). Milli musikimizin görkemli tedgigatçısı (Bayram Hüseyinli). *Musiki Dünyası*, (1-2), 119-120.
- Alekberova, A. (1994). *Nahçıvan bölgesinin horovod reksleri-yallı*. Doktora tezi. Bakü.
- Alekberova, A. (1995). Yallıların musiki yozumu. *Bilim ve Hayat*, (12), s.25-30.
- Alekberova, A. (1999). Yallı sanatı ve onun Gemigaya resimleri ile bağlılığı. *Gobustan*, (2), s. 42-44.
- Alekberova, A. (2001). *Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti müzik kültürünün gelişim aşamaları*. Nahçıvan: Ecemi Yayınları.
- Askerov, A. (2015). Nahçıvan'ın musiki folklorunda "Hakişda" türünün icra özelliklerine dair. *Musiki Dünyası*, 4 (65), s. 71-74
- Askerov, A. (2018). Nahçıvan musiki medeniyetinde Yallı reksi. *Musiki Dünyası*, 1 (74), s.35-39
- Behmenli, R. (2018). *Azerbaycan xalq reqslerinin ritmik özellikleri*. Doktora tezi. Bakü.
- Behmenli, R. (2018). *Azerbaycan yallıları* (Ders kitabı). Bakü: Mütercim Yayınları.
- Behmenli, R. (2021). *Azerbaycan cengi reksleri*. Bakü: Şerq-Qerb Yayınları.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Brown, K. (2009). *Globalization and Cultural Identity: Isolation in a Connected World*. Routledge.
- Eldarova, E. (1981). *Azerbaycan xalq musikisi (Oçerkler)*. Bakü: Elm Yayınları.
- Efendiyev, P. (1981). *Azerbaycan şifahi halk edebiyatı*. Bakü: Maarif Yayınları.
- Hasanov, K. (1983). *Kadim Azerbaycan halk reksleri*. Bakü: Işıq Yayınları.
- Hüseyinli, B. (1965). *Azerbaycan halk reks melodileri* (1. Defter). Bakü: Azerneşr Yayınları.
- Hürremkızı, A. (2002). *Azerbaycan merasim folkloru*. Bakü: Seda Yayınları.
- İsazade, A., & Mammadov, N. (1984). *Azerbaycan halk mahnıları ve oyun havaları*. Bakü: Elm Yayınları.
- Guliyeva, A. (2011). *Türk aleminde Nahçıvan musiki medeniyeti*. Doktora tezi. Nahçıvan.
- Guliyeva, A. (2008). Nahçıvan musiki medeniyetinin inkişafında folklorun rolü. *Musiki Dünyası*, (1-2), 188-189.
- Mammadova, G. (2008). Apardı seller Saranı türküsünün melopoetik ve semantik özellikleri. *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tedgigler*, (XXVII), 151-158.
- Mammadova, G. (2009). Nahçıvan musiki folklorunun tür özellikleri. *Dede Korkut*, (1), 135-140.
- Mammadova, G. (2010). Nahçıvan mevsim nağmelerinin lad-intonasyon özellikleri. *Nahçıvan Devlet Üniversitesinin Elmi Eserleri*, (2), 180-182.
- Mammadova, G. (2010). Nahçıvan Aşık sanatının tür özellikleri. *Bilimsel Eksen*, (2), 158-161.
- Mammadova, G. (2011). Nahçıvanın mevsim merasimlerinin metroritmik özellikleri. *Musiki Dünyası*, (1-2), 57-58.
- Mammadova, G. (2011). Azerbaycanın bölgesel folkloru: Nahçıvan Müzik Folklorunun Sorunları ve Eğilimleri. *İzdenic-Poisk*, (4), 151-155.
- Mammadova, G. (2011). Nahçıvan musiki folklorunun form özellikleri. *Nahçıvan Devlet Üniversitesinin Elmi Eserleri*, (2), 138-141.
- Mammadova, G. (2012). Nahçıvan musiki folklorunun üslup ve tür özellikleri. *Kardeş Kalemler*, Nahçıvan Özel Sayısı, 72-76.
- Mammadova, G. (2012). *Nahçıvan bölgesinin musiki folklorunun tür özellikleri* (Doktora tezi). Nahçıvan.
- Mammadova, G. (2012). *Nahçıvan musiki folkloru*. Bakü: ADPU-nin Yayınları.
- Mammadova, G. (2017). Nahçıvan musiki folklorunda mevsim ve merasim nağmelerinin rolü. *Globallaşan dünyada musiki ananeleri* konferansı. Azerbaycan/Bakü. 26-27 Ekim, 2017. Bildiri kitabı, s. 182-186.

- Mammadova, G. (2022). Azərbaycan müzik folklorünün çeşitliliği bağlamında Nahçıvan bölgesinin düğün ritüelinin incelenmesi. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 10(3), 329-344.
- Mammadova, G. (2022). Mourning Ceremony Traditions in Nakhchivan and İğdir-Kars Regions. *IX Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi*, Kırgızistan/Bişkek. 20-25 Nisan, 2022. Bildiri kitabı S.169-177.
- Mammadova, G. (2023). Nahçıvanda icra edilen bir bölümlü halayların karakteristik özellikleri. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, (JHSHR), 10 (97), 1474-1482.
- Memmedli, E., & Memmedli, K. (2015). *Nahçıvan-Şerur el yallıları*. Nahçıvan: Ecemi Yayınları.
- Rzayeva, B. (2019). Kadim Nahçıvan diyarında folklor ananaları. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Kültür Kongresi*, 27-29 Haziran 2019. Türkiye/Kayseri. Bildiri kitabı, s. 170-179.

A systematic analysis of ethnomusicological studies conducted in the Nakhchivan region of Azerbaijan

Abstract

The aim of this study is to conduct a systematic review of ethnomusicological studies in Azerbaijan's Nakhchivan region, to highlight significant research in this field, to introduce researchers to these resources, and to provide guidance on their proper use. In the study, a literature review was conducted to establish a theoretical framework, and information about music folklore compilation studies in the Nakhchivan region was investigated. The document analysis technique was employed, focusing on a significant portion of the publications produced by researchers in the region during a specific period. The main problem of the research is to identify the key elements of Nakhchivan's music culture, to list and evaluate important studies and works. When and by whom were the music folklore studies conducted in the Nakhchivan region? It is interesting that, the Nakhchivan region is somewhat isolated from other parts of Azerbaijan, and due to challenges in accessing the area, few compilation teams visited it during earlier years. Azerbaijani scholars such as Bayram Hüseyinli, Ahmet İsazade, Aqide Alekberova, Rauf Behmenli, and Günay Memmedova have made significant contributions in this field. Other researchers, including Amil Askerov and Bebövşe Rzayeva, have also conducted studies related to Nakhchivan's musical culture and contributed to the field of folklore music. These studies are crucial for understanding the region's musical heritage and folklore. As a result of the research, summaries of each work included in the paper, along with their authors, publication years, contributions, research methodologies and findings, themes, objectives, and results, have been revealed. The scientific contributions and limitations of these works have also been identified. To advance ethnomusicological research, it is suggested that systematic studies of other regions should be conducted in the future. This is significant for both preserving cultural heritage and understanding cultural diversity. Such studies contribute to a deeper understanding of local music cultures and traditions and help disseminate this knowledge to a wider audience.

Keywords: Nakhchivan, ethnomusicology, systematic analysis, compilation, folk music